

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ, ΤΕΧΝΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ

Κλαίρη Παλυβού

Αρχιτέκτων

Αναπληρώτρια καθηγήτρια Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

■ εφυλλίζοντας τα 93 τεύχη του περιοδικού ■ Αρχαιολογία και Τέχνες βλέπει κανείς ότι η ■ τεχνολογία είναι συχνά και δυναμικά παρούσα στην αρθρογραφία, γεγονός που αντικατοπτρίζει το ενδιαφέρον πολλών μελετητών για το θέμα, αλλά και δηλώνει ότι όλα, εν τέλει, είναι και τεχνολογία. Το φετινό αφιέρωμα του περιοδικού φέρνει σε «πρώτο πλάνο» την τεχνολογία ως άξονα εξέλιξης και βελτίωσης της ποιότητας της ζωής, αλλά και ως σημαντικό παράγοντα κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης και επικοινωνίας των λαών, αν και το τελευταίο όχι πάντα επ' αγαθού, αφού οι πολεμικές επιβουλές δημιουργούν, ως γνωστόν, ιδεώδεις συνθήκες ανάπτυξης της τεχνολογίας.

Ένα αφιέρωμα στην «τεχνολογία» οφείλει να αρχίσει με μια διευκρίνιση ως προς τη χρήση του όρου. Με την αυστηρή έννοια του όρου, τεχνολογία είναι ο λόγος για τις τέχνες, έχει όμως επικρατήσει η χρήση του ως συνώνυμου της «τε-

χνικής». Η επικράτηση αυτή φαίνεται να είναι ένα από τα πολλά αντιδάνεια της ελληνικής γλώσσας από την αγγλική. Για το θέμα αυτό παραπέμπουμε τους αναγνώστες στον Θ.Π. Τάσιο: «... η παλιννόστηση αυτού του ελληνογενούς όρου συμφωνεί με το ελληνικό γλωσσικό αίσθημα. Τέχνη στα αρχαία ελληνικά σημαίνει αυτό ακριβώς που εννοεί και σήμερα ο λαός με τη φράση "μάθε τέχνη κι άσ' τ'γνε". Μια επιδεξιότητα, δηλαδή, για την κατασκευή κάποιου πράγματος (χωρίς δε να διακρίνεται το είδος της χρησιμότητάς του, "χρηστικό τέχνημα" ή "καλλιτεχνήμα")». Στον συνοπτικό ορισμό που δίνει για την τεχνολογία, γράφει ότι πρόκειται για «σκόπιμη μετατροπή υλικών και γνώσεων σε χρήσιμα προϊόντα (καθώς και κάθε σύνολο "τεχνογνωσίας", που αφορά αυτή τη μετατροπή)», και στη συνέχεια σχολιάζει αναλυτικά τα συστατικά αυτού του ορισμού.

Η σκοπιά από την οποία εξετάζεται η τεχνολογία στο αφιέρωμά μας είναι σφαιρική: δεν είναι δηλαδή μόνο αυτό καθαυτό το τεχνικό επίτευγμα που μας ενδιαφέρει, αλλά όλο το σύστημα μέσα στο οποίο γεννιέται και εκφράζεται μια ανάγκη, η ευρηματικότητα με την οποία ο άνθρωπος, ατομικά ή συλλογικά, ανταποκρίνεται σ' αυτήν, καθώς και οι επιπτώσεις που έχει στο σύνολο της κοινωνίας η επικράτηση μιας νέας τεχνολογίας. Στο σύστημα αυτό η ιδέα προηγείται, αφού, όπως γράφει ο L. Mumford, ο άνθρωπος πρώτα δημιούργησε σύμβολα κι ύστερα εργαλεία², πρώτα προσεχίθησε να του «προσφερθεί» περισσότερη και καλύτερη τροφή κι ύστερα αναζήτησε τον τρόπο να την παράγει μόνος του σκαλίζοντας τη γη κι αλέθοντας τους καρπούς της με εργαλεία. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που το αφιέρωμά μας αρχίζει με αυτήν ακριβώς την πνευματική διάσταση, έτσι όπως έχει αποκρυσταλλωθεί στη μυθολογία-θρησκεία των αρχαίων Ελλήνων, ούτε είναι βέβαια τυχαίο ότι την έναρξη αυτή την υπογράφει ο Θ.Π. Τάσιος, ιδρυ-

1. Οστένα αγκίστρια της Μεσολιθικής περιόδου από το σπήλαιο του Κίκλιμα στα Γιούρα.

της και πρόεδρος της Εταιρείας Μελέτης της Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας (ΕΜΕΑΤ)³.

Τα τέσσερα μέρη του αφιερώματος ακολουθούν, κατά παράδοση, την καθιερωμένη χρονική σειρά: από τα προϊστορικά χρόνια, στην κλασική και ελληνιστική εποχή, το Βυζάντιο και τα νεότερα χρόνια. Ο χρόνος είναι, όπως πάντα, σχετικός, και το σχήμα αυτό βοηθάει απλώς στην οργάνωση του υλικού, χωρίς να δηλώνει αυστηρή διαφοροποίηση από τη μια εποχή στην άλλη. Αντιθέτως, είναι πολύ ενδιαφέρον να δει κανείς πόσες και ποιες τεχνολογίες άντεξαν στο χρόνο και γιατί, ποιες ιστορικές συνθήκες έφεραν «επαναστάσεις» στον τομέα της τεχνολογίας, αλλά και ποιες δεν τις έφεραν⁴.

Τα κείμενα του αφιερώματος δίνουν στον αναγνώστη τη δυνατότητα να «διαβάσει» την τεχνολογία με δύο τρόπους: ως εξέλιξη σ' έναν ειδικό τομέα, λόγω χώρας στη ναυπηγική, από τους προϊστορικούς χρόνους έως σήμερα, αλλά και ως συνολική εικόνα του τεχνολογικού επιπέδου κάθε εποχής. Παράλληλα, θα βρει πολλές αναφορές στις αμφίδρομες σχέσεις μεταξύ κοινωνίας, οικονομίας και τεχνολογίας, και θα δει πώς (και πότε) γεννιέται μια καινοτομία και πόσο σύνθετη διαδικασία είναι η αφομοίωση της από το κοινωνικό σύνολο και η ένταξή της στην «παράδοση». Όπως λέει ο Α. Ραפורτ, το να γνωρίζεις κανείς πώς να κάνει κάτι δεν σημαίνει ότι θα το κάνει κιόλας⁵, ούτε η τεχνολογία μιας προηγμένης κοινωνίας μεταλαμπαδεύεται αυτόματα σε μια λιγότερο αναπτυγμένη. Ο πολιτισμός, γράφει χαρακτηριστικά ο C. Renfrew, δεν είναι ίωση για να την κολήσεις κανείς όμα τη επαφή⁶. Είναι θέμα επιλογής και προϋποθέτει ειδικές συνθήκες και συγκυρίες. Θα γνωρίζεις ακόμη ο αναγνώστης (λιγότερο είναι η αλήθεια) τους ίδιους τους «ήρωες» της τεχνολογίας, μαστόρους επώνυμους αλλά κι ανώνυμους, συχνά στο περιώριο της κοινωνίας. Τέλος, θα δει, πιστεύω, ότι δεν υπάρχουν περισσότεροι ή λιγότερο σημαντικές τεχνολογίες, αφού αυτό που έχει σημασία είναι το πώς και πόσο επηρέασαν τον τρόπο ζωής ως καινοτομίες της εποχής τους. Το παλαιολιθικό οστέινο αγκίστρι, λόγω χώρας, ήταν μια εφεύρεση που άλλαξε οριστικά την ποιότητα και την ποσότητα της τροφής (άρα και τη βιολογική και κοινωνική ανάπτυξη) όσον έμειναν κοντά σε λίμνες, ποτάμια και θάλασσα (εικ. 1). Μια «τεχνολογία» ταπεινή, αλλά τόσο αποτελεσματική που δεν χρειάστηκε να αλλάξει ουσιαστικά ποτέ... Η τεχνολογία προβάλλεται μέσα από τα κείμενα και ως αρωγός της τέχνης: όταν θαυμάζει κανείς την απαράμιλλη ομορφιά του σκεύους από ορεία κρύσταλλα σε σχήμα πάπιας από τις Μυκήνες, δεν μπορεί να μη συμπολογίζει τα τεχνικά μέσα που είχε στη διάθεσή του ο εκπληκτικός αυτός καλλιτέχνης κι ενδεχομένως τις επιπτώσεις που είχε η τέχνη του στο εμπόριο και την οικονομία, μέσω της αναζήτησης της πρώτης ύλης (εικ. 2).

Κοινός στόχος όλων των συγγραφέων του φετινού αφιερώματος συνοπταριστικά να είναι αφενός μεν η συνοπτική παρουσίαση της εκάστο-

2. Κύβη από ορεία κρύσταλλο με λαβή σε σχήμα λαμού και κεφαλή πάπιας. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

τε τεχνολογίας, έτσι όπως διαμορφώνεται με τα σημερινά δεδομένα, και αφετέρου η επισήμανση ειδικότερων θεμάτων κατά περίπτωση, τα οποία δείχνουν τις τάσεις της έρευνας σήμερα.

Τα κείμενα αυτού του τεύχους περιλαμβάνουν πολλές «προτιές», αφού αρχίζουν από τα βάθη του χρόνου, δίνοντας τη δυνατότητα στον αναγνώστη να παρακολουθήσει την πορεία της τεχνολογίας εν τη γενέσει της σε ορισμένους από τους πιο χαρακτηριστικούς τομείς του βίου, όπως είναι η οικοδομική και τα μεγάλα εγγειοβελτιωτικά έργα (Κ. Παλυβού και J. Κλαύς, αντίστοιχα), η ναυπηγική (Δ. Καμαρινού/Κ. Μπάκια), η μεταλλοτεχνία (Α. Μιχαηλίδου, Ο. Κακαβογιάννη, Β. Κασσιανίδου), η λιθοτεχνία (Α. Μουνδρέα-Αγραφιώτη, Τ. Δεβετζή), η υφαντική (Γ. Τζαχίλη), αλλά και της τεχνολογίας στην υπηρεσία του καλλιτέχνη, που θα δώσει αντικείμενα πολυτελείας και γοητρών, όπως είναι η επεξεργασία του ελεφαντόδοντου (D. Evelyn) και των υαλωδών υλών (Μ. Παναγιωτακί). Το πρώτο μέρος του αφιερώματος κλείνει με την τυποποίηση που εξασφάλισαν οι μήτρες, και τις σημαντικές κοινωνικές-οικονομικές συνέπειες της μηχανικής παραγωγής (Χ. Μπουλώτης).

Σημειώσεις

1. Εισαγωγικό σημείωμα της Εγκυκλοπαίδειας Τεχνολογία και Πληροφορική, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994, σ. 8.
2. L. Mumford, *Art and Technics*, Νέα Υόρκη 1952.
3. Κατά αγαθή συγκυρία, το αφιέρωμα αυτό συμπίπτει με το 2ο Διεθνές Συνέδριο με θέμα την Αρχαία Ελληνική Τεχνολογία που διοργανώνεται στην Αθήνα, τον Οκτώβριο 2005, από την Εταιρεία Μελέτης της Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας (ΕΜΕΑΤ), το Κέντρο Διάδοσης Επιστημών και Μουσείο Τεχνολογίας (ΚΔΕΤΕ) και το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.
4. Αναφορικά στο γνωστό σχήμα του Θ.Π. Τόσιου για τη «βιομηχανική επανάσταση που δεν έγινε» στην Αλεξάνδρεια των ελληνιστικών χρόνων.
5. Α. Ραפורτ, *Ανάπτυξη αρχιτεκτονική και πολιτιστική παράγοντες*, μετρο. Δ. Φυλιππίδη, Αθήνα 1978, σ. 48.
6. C. Renfrew, *Approaches to Social Archaeology*, Edinburgh 1984, σ. 390-396.